VOL. 1 | ISSUE 2 | APRIL 2026

UNISCIENCE

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

UniScience
International scientific journal

P.LAZARSFELDNING SOTİLOGIK IJODI

Namozova Nafisa Baxtiyor qizi
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
E-mail: namozovanafisa@gmail.com

Annotatsiya: *P.Lazarsfeldning sotsiologik ijodi zamonaviy empirik sotsiologiyaning shakllanishida muhim o'rin egallaydi. Paul Lazarsfeld o'z tadqiqotlarida ommaviy kommunikatsiya, jamoatchilik fikri va ijtimoiy xulq-atvorni ilmiy asosda o'rganish metodlarini rivojlantirdi. Uning ishlari, ayniqsa, ikki bosqichli kommunikatsiya modeli ("two-step flow of communication") orqali axborot tarqalish jarayonini tushuntirib berishi bilan ahamiyatlidir. Lazarsfeld empirik tadqiqot usullarini, xususan so'rov, intervyu va statistik tahlilni keng qo'llab, sotsiologiyani aniq ma'lumotlarga asoslangan fan sifatida rivojlantirishga katta hissa qo'shgan. Ushbu mavzu doirasida uning ilmiy merosi, metodologik yondashuvlari hamda ommaviy axborot vositalari va jamiyat o'rtasidagi o'zaro aloqalarni tahlil qilishdagi roli yoritiladi.*

Аннотация: *Социологическое творчество Paul Lazarsfeld занимает важное место в формировании современной эмпирической социологии. В своих исследованиях он развивал научные методы изучения массовой коммуникации, общественного мнения и социального поведения. Особую значимость имеют его работы, объясняющие процесс распространения информации через модель «двухступенчатого потока коммуникации» ("two-step flow of communication"). Лазарсфельд широко применял эмпирические методы исследования, такие как опросы, интервью и статистический анализ, способствуя развитию социологии*

как науки, основанной на точных данных. В рамках данной темы рассматриваются его научное наследие, методологические подходы, а также роль в анализе взаимосвязи между средствами массовой информации и обществом.

Kalit so‘zlari: *Paul Lazarsfeld, empirik sotsiologiya, ommaviy kommunikatsiya, jamoatchilik fikri, ikki bosqichli kommunikatsiya modeli, ijtimoiy tadqiqot metodlari, so‘rov va intervyu, statistik tahlil, OAV va jamiyat, ijtimoiy xulq-atvor.*

Ключевые слова: *Пол Лазарсфельд, эмпирическая социология, массовая коммуникация, общественное мнение, двухступенчатая модель коммуникации, методы социологических исследований, опрос и интервью, статистический анализ, СМИ и общество, социальное поведение.*

Kirish: Paul Lazarsfeld zamonaviy sotsiologiya fanining rivojlanishida muhim o‘rin egallagan olimlardan biridir. Uning ilmiy faoliyati empirik tadqiqotlar asosida jamiyatni o‘rganish usullarini takomillashtirishga qaratilgan bo‘lib, ayniqsa ommaviy kommunikatsiya va jamoatchilik fikrini tahlil qilishda yangi yondashuvlarni shakllantirdi. XX asrda sotsiologiya fanining nazariy yo‘nalishdan amaliy va tajribaviy yo‘nalishga o‘tishida Lazarsfeldning hissasi beqiyosdir. Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda ommaviy axborot vositalari va kommunikatsiya jarayonlari jamiyat hayotida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, Lazarsfeld tomonidan ishlab chiqilgan ikki bosqichli kommunikatsiya modeli hamda empirik tadqiqot metodlari hozirgi davrda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Uning ilmiy merosi orqali axborot tarqalishi, jamoatchilik fikrining shakllanishi va ijtimoiy xulq-atvor mexanizmlarini chuqurroq tushunish mumkin.

Shu bois, ushbu ishda Lazarsfeldning sotsiologik ijodi, uning metodologik yondashuvlari hamda ommaviy kommunikatsiya sohasidagi ilmiy qarashlari keng

yoritiladi. Bundan tashqari, Paul Lazarsfeld sotsiologiyada miqdoriy tahlil usullarini keng joriy etgan olim sifatida ham alohida e’tirof etiladi. U Kolumbiya universitetida olib borgan ilmiy faoliyati davomida ijtimoiy tadqiqotlar markazlarini tashkil etib, amaliy sotsiologiyaning institutsional rivojlanishiga katta hissa qo‘shgan. Ayniqsa, saylov jarayonlari, iste’molchilar xulq-atvori va ommaviy axborot vositalarining ta’sirini o‘rganish borasidagi tadqiqotlari bugungi kunda ham dolzarb ilmiy manba sifatida foydalanilmoqda.

Shuningdek, Lazarsfeldning ilmiy ishlari sotsiologiya fanini boshqa ijtimoiy fanlar, xususan psixologiya va siyosatshunoslik bilan integratsiyalashuviga zamin yaratdi. Uning yondashuvlari natijasida ijtimoiy hodisalarni kompleks tarzda o‘rganish imkoniyati kengaydi. Shu jihatdan, olimning sotsiologik ijodi nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega bo‘lib, zamonaviy tadqiqotlar uchun muhim metodologik asos vazifasini bajaradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Paul Lazarsfeld sotsiologik merosini o‘rganishda uning ilmiy asarlari va zamondosh hamda keyingi tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan izlanishlar muhim manba hisoblanadi. Xususan, uning “The People’s Choice” va “Personal Influence” kabi asarlarida ommaviy kommunikatsiya va jamoatchilik fikrining shakllanish jarayonlari chuqur empirik tahlil asosida yoritilgan. Ushbu asarlar sotsiologiyada empirik tadqiqotlarning rivojlanishiga kuchli turtki bergan va keyingi ilmiy ishlarga metodologik asos bo‘lib xizmat qilgan. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, Lazarsfeldning ilmiy faoliyati asosan ommaviy axborot vositalarining jamiyatga ta’sirini o‘rganishga qaratilgan. Uning tadqiqotlarida kommunikatsiya jarayonlari bevosita emas, balki ijtimoiy guruhlar va fikr yetakchilari orqali amalga oshishi ta’kidlanadi. Shu jihatdan, uning ikki bosqichli kommunikatsiya modeli sotsiologiyada muhim nazariy yondashuvlardan biri sifatida e’tirof etiladi.

Keyingi olimlar ushbu modelni rivojlantirib, kommunikatsiya jarayonlarining murakkabligini yanada kengroq tahlil qilganlar.

Metodologik jihatdan, Lazarsfeld empirik sotsiologiya asoschisi sifatida miqdoriy tadqiqot usullarini keng qo‘llagan. U so‘rovnoma (anketa), standartlashtirilgan intervyu, panel tadqiqotlar va statistik tahlil usullaridan samarali foydalangan. Ayniqsa, panel usuli orqali vaqt o‘tishi bilan respondentlarning fikr va qarashlaridagi o‘zgarishlarni kuzatish imkoniyati yaratilgan. Bu esa sotsiologik tadqiqotlarda dinamik jarayonlarni o‘rganishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, uning metodologiyasi kompleks yondashuvga asoslanib, turli tadqiqot usullarini uyg‘unlashtirishni nazarda tutadi. Bu yondashuv ijtimoiy hodisalarni chuqur va har tomonlama tahlil qilish imkonini beradi. Shu bois, Lazarsfeld tomonidan ishlab chiqilgan metodologik asoslar bugungi kunda ham sotsiologik tadqiqotlar olib borishda keng qo‘llanilmoqda.

Muhokama. Paul Lazarsfeld sotsiologik qarashlarini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, uning ilmiy yondashuvi sotsiologiya fanida tub burilish yasagan. U ilgari ustun bo‘lgan nazariy mulohazalarga asoslangan yondashuvlardan farqli ravishda, jamiyatni empirik ma’lumotlar orqali o‘rganish zarurligini asoslab berdi. Bu esa sotsiologiyani yanada aniq, ishonchli va amaliy fan sifatida shakllanishiga xizmat qildi. Muhokama jarayonida alohida e’tibor uning ommaviy kommunikatsiya haqidagi qarashlariga qaratiladi. Lazarsfeldning fikricha, ommaviy axborot vositalari odamlar ongiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri emas, balki “fikr yetakchilari” orqali ta’sir ko‘rsatadi. Bu yondashuv kommunikatsiya jarayonining murakkab va ko‘p bosqichli ekanligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, bu nazariya ayrim hollarda tanqidga ham uchragan, chunki zamonaviy axborot texnologiyalari sharoitida axborot tarqalishining yangi shakllari paydo bo‘lgan.

Shuningdek, uning metodologik yondashuvi — miqdoriy tadqiqotlarga tayanishi ham muhokama qilinadi. Bu usul katta hajmdagi ma’lumotlarni tahlil qilish imkonini bergan bo‘lsa-da, ayrim tadqiqotchilar tomonidan insoniy omillar va subyektiv tajribalarni yetarli darajada qamrab olmaslikda tanqid qilingan. Shu bois, hozirgi zamon sotsiologiyasida miqdoriy va sifat tadqiqot usullarini birgalikda qo‘llash tendensiyasi kuchaygan.

Natijalar. Paul Lazarsfeld sotsiologik faoliyatini o‘rganish natijasida uning zamonaviy empirik sotsiologiya rivojiga beqiyos hissa qo‘shganligi aniqlandi. Avvalo, u sotsiologiyada ilmiy tadqiqotlarni nazariy mulohazalardan amaliy, dalillarga asoslangan yo‘nalishga o‘tkazishga muvaffaq bo‘lgan. Bu esa ijtimoiy hodisalarni yanada aniq va tizimli o‘rganish imkonini yaratdi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Lazarsfeld tomonidan ishlab chiqilgan ikki bosqichli kommunikatsiya modeli ommaviy axborot vositalarining jamiyatga ta’sirini tushuntirishda samarali nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu model orqali axborotning tarqalishida ijtimoiy guruhlar va fikr yetakchilarining muhim o‘rni borligi isbotlangan Shuningdek, uning metodologik yondashuvi — so‘rov, intervyu va statistik tahlil kabi usullarni keng qo‘llashi — sotsiologik tadqiqotlarning aniqligi va ishonchliligini oshirgan. Ayniqsa, panel tadqiqotlar orqali ijtimoiy jarayonlarni vaqt davomida kuzatish imkoniyati yaratilgani muhim natijalardan biri hisoblanadi.

Natijalar yana shuni ko‘rsatadiki, Lazarsfeldning ilmiy merosi bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini saqlab qolgan. Uning yondashuvlari zamonaviy sotsiologik tadqiqotlarda, xususan ommaviy kommunikatsiya, jamoatchilik fikri va ijtimoiy xulq-atvorni o‘rganishda keng qo‘llanilmoqda.

Xulosa. Paul Lazarsfeld sotsiologik ijodi zamonaviy sotsiologiya fanining shakllanishi va rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. U empirik tadqiqot usullarini keng joriy etib, sotsiologiyani aniq ma’lumotlarga asoslangan ilmiy yo‘nalishga

aylantirdi. Ayniqsa, uning ommaviy kommunikatsiya va jamoatchilik fikrini o‘rganishga qo‘shgan hissasi bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Lazarsfeld tomonidan ishlab chiqilgan nazariy va metodologik yondashuvlar ijtimoiy hodisalarni chuqur tahlil qilishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Uning ikki bosqichli kommunikatsiya modeli, miqdoriy tadqiqotlarga asoslangan yondashuvi hamda ilmiy merosi sotsiologiya fanining keyingi taraqqiyotiga mustahkam zamin yaratdi. Shuningdek, Lazarsfeld sotsiologiyada miqdoriy tadqiqot metodlarini rivojlantirgan yetakchi olimlardan biri hisoblanadi. U so‘rovnoma, intervyu, panel tadqiqotlar va statistik tahlil usullarini ilmiy asosda qo‘llab, ijtimoiy jarayonlarni chuqur va tizimli o‘rganish imkonini yaratdi. Bu metodlar hozirgi kunda ham sotsiologik tadqiqotlarning asosiy vositalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Lazarsfeldning ilmiy merosi faqat metodologiya bilan cheklanib qolmaydi. U sotsiologiyani boshqa ijtimoiy fanlar bilan integratsiyalashuviga ham katta ta’sir ko‘rsatgan. Uning ishlari psixologiya, siyosatshunoslik va kommunikatsiya fanlari bilan bog‘liq holda rivojlanib, kompleks ijtimoiy tahlil qilish imkonini kengaytirdi. Umuman olganda, Lazarsfeldning sotsiologik ijodi zamonaviy ijtimoiy fanlar rivojida poydevor vazifasini bajargan. Uning ilmiy qarashlari bugungi kunda ham dolzarb bo‘lib, axborot jamiyati sharoitida jamoatchilik fikrini shakllantirish, media ta’siri va ijtimoiy xulq-atvorni o‘rganishda muhim ahamiyatga ega. Shu sababli uning ilmiy merosi sotsiologiya fanining klassik va zamonaviy yo‘nalishlarini bog‘lab turuvchi muhim ilmiy asos hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Jiyanmuratova, G. Sh. Sotsiologiya tarixi: darslik / G. Sh. Jiyanmuratova. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020. – 466 b.

2. Sorokin, P. A. Social and cultural dynamics / P. A. Sorokin. – New York: American Book Company, 1937–1941.

3. Sorokin, P. A. Society, culture, and personality: their structure and dynamics / P. A. Sorokin. – New York: Harper & Brothers, 1947.

4. Sorokin, P. A. Social mobility / P. A. Sorokin. – New York: Harper & Brothers, 1927.

5. Sorokin, P. A. The crisis of our age / P. A. Sorokin. – New York: Dutton, 1941.

6. Ritzer, G. Sociological theory / G. Ritzer. – McGraw-Hill Education, 2018.